

Ísvirkið — fyrsta arbeiðarafyritøkan

— ein roynd frá fakligari og politiskari
síðu at seta á stovn vinnuligar fyritøkur,
bygdar á samognartankan

Í samband við lærarapróvtøku
sina gjørdi Marnar Lisberg, úr
Trongisvág, eina ritgerð í
lærugreinini søgu, har hann
roynir at lýsa fyrireikingarnar,
stovnanina og gongdina hjá
fyrstu arbeiðarafyritøkuni í
landinum, Ísvirkinum, á Tvø-
royri. Vit prenta í dag 1. part av
ritgerð Marners.

Ætlanin við hesi uppgávuni er at geva
eina mynd av, hvat ein partur av fæ-
roysku arbeiðararersluni gjørdi til tess at
bæta um egnu kor sini, og hvussu tað
gekk teimum við hesum.

Sum flestum kunnugt, varð kongaligi
eindahandilin ikki avtikin fyrr enn í 1856.
20 ár frammanundan, í 1836, varð út-
handil hjá hesum settur á stovn á Tvø-
royri, og fá ár aftaná komu Vestmanna
og Klaksvík eisini upp í part. Áðrenn
1836 var tað so, at skuldi tú til handils,
mátti tú fara til Havnar, tí har lá einasti
handilin í landinum, so tað sigur seg
sjálvt, at úthandilin hevur verið eitt
stórt framstigið fyri fólkini sum búði í út-
oyggjunum.

At handilin í Suðuroy varð lagdur á
Tvøroyri, man uttan iva vera tí, at vágin
er góð at koma til, eins og plássio liggur
væl fyri geografiskt.

Tvøroyri er ikki gomul bygd. Fyrsta
húsið kom við kgl. úthandlinum. Tá
eindahandilin varð avtikin, keypti T. F.
Thomsen handilshúsin og var hetta
fyrsta frihandilsvirkið á plássinum. Try á
seinni, í 1859, setti Johan Mortensen

mátti norður um fjørð eftir fólk. Eisini
var brúk fyri kvinnuligari arbeiðsmegi
at taka sær av fiskaarbeiðinum á landi,
og hon mátti eisini heintast norðan-
fjørðs. Nóg av hesum fólkið búsettu
seg á Tvøroyri, og bygdin vaks í stórum.

Skipini, ið keypt vóru, vóru gamlar
sluppir, sum einglismenn høvdu bytt
um við nýmótans trolarar.

Á Tvøroyri vóru eisini gjørdar royndir
at fáa í gongd trolaradrift, men eins og í
hinum byggunum eydnaðist hetta ikki
fyr enn seinast í 1930-árunum.

Fyrsti trolarin Grani varð keyptur í
1912, men hann gavst longu tvey ár
seinni. Í 1920-árunum var aftur farið
undir trolaradrift ymsastaðni í
landinum, men allar hesar miseydnar-
ust.

Fakfeløgini

Fyrsta fakfelagið í landinum var Skip-
arafelagið, ið varð stovnað í 1896. Í 1911
varð Føroya Fiskimannafelag stovnað.
Ein av orsøkunum til stovnanina hevur
uttan iva verið, at reiðararnir í 1909
høvdu stovnað Føroya Reiðarafelag, og
fyri at vega imóti varð fiskimannafelag-
ið stovnað. Føroya Arbeiðarafelag varð
ikki stovnað fyrr enn í 1925.

Á Tvøroyri stovnaðu arbeiðarar sitt
fakfelag »Enigheden« í 1915.

Tey færoysku fakfeløgini vóru ikki
beinleiðis knýtt at nökrum politiskum

Marnar Lisberg
skrivur

av limum Føroya Arbeiðarafelags
skýrdur sum »okkara flokkur«.

Ein av høvuðsmóttunum innan javn-
aðarflokkin, P. M. Dam, var búsettur á
Tvøroyri, og hann kom at hava stóra
ávirkan á fakfelagspolitikkinn har á
plássinum, heilt frá tí hann byrjaði sitt
politiska virksemi og til sín doyggjandi
dag.

Sosiala støðan

Sosiala støðan í Føroyum um aldar-
skiftið var vónalig, og serliga vónalig
var hon á Tvøroyri. Hetta orsakað av tí
stóra fólkaøkstrinum í bygdini. Tey,
sum komu til bygdar, áttu oftast hvørki
pengar ella tak yvir høvdið. So vanligt
var, at fleiri familjur tóku seg saman um
eini hús. Reiðararnir bygdu hús, sum
fiskagenturnar kundu búgva í, men tað
munaði ikki nógv í mun til fólkaøkstur-
in.

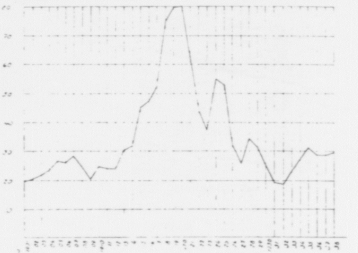
Ætlanin er ikki at geva eina lýsing av
hesi støðuni, men vist skal verða til bók-
ina »Fiskimenn« eftir Martin Joensen, ið
millum annað gevur okkum eina mynd
av einum arbeiðsáramhvørvi fyrst í
1930-árunum, og metast má, at støðan
hevur verið nokunlunda hin sama 5-10
ár frammanundan tíðini í »Fiskimenn«.

Hóast sosialu viðurskiptini vóru vóna-
lig, vóru fyrstu 10-20 árin av tjugundu
öld rættilig framburðsár fyri færoyska
fiskivinnu, og fiskaprisirnir vóru alsamt
hækkandi. Men eftir fyrsta heims-
bardaga fór at ganga niður at bakka.

Fyrsta veruliga bakkastið kom í 1920,
tá veiðimongdin hjá útróðrinum
minkaði niður í ein helming av tí hon
hevið verið árin frammanundan.

Í 1921 tóku fiskaprisirnir at falla, og í
1923 vóru teir komnir niður á sama støði
sum í 1914. Í 1924-25 vóru teir aftur
hækkandi. Í 1926 var eitt lítið fall, fyrri
so aftur at hækka í 1927, men í 1928-29-
30 og 31 lækkaðu prisirnir aftur mun-
andi.

Meðalprisirnir á landaðum saltfiski
1901-38

Um somu tíð sum prisirnir fullu, mink-
aði fiskiskapurin, so at í 1929 var veið-
imongd útróðursins komin niður á 1/4 av
tí, hann hevði verið árin undan heims-
bardaganum, og fiskiskapurin við
Ísland gav heldur ikki ta mongd, ið
menn høvdu væntað, og til tiggjund og
síðst kom kreppan í 1929, sum fekk bú-
skaparligar avleiðingar nógv ár fram í
tíðina.

Nýggjar hugsanir

Tey vónaligu árin í 1920-unum, bæði til
fisk og pris gjørdur, at menn fóru at
hugsu um, um vit ikki áttu at broyta
fiskiveiðimynstur okkara, bæði tá tað
snúði seg um fiskihátt og um hægriðing
av fiskinum.

Reiðskapurin, ið nýttur var, var van-
liga snorið, men í 1850-árunum vóru
menn í Hetlandi og kunnað seg við
linufiskiskop, men onki kom burtur úr
hesum. Sum áður nevnt minkaði fiski-
skapurin bæði við Ísland og Føroyar
munandi um miðuna av 1920-árunum.
Tí var farið til Eysturgroenland at royna.
Har var væl av fiski at fáa, men eisini
har vóru trupulleikar at dragast við.
M. a. máttu skipini ikki koma inn í grøn-
lendskar havnir — heldur ikki eftir
vatni.

Fyrst í 1920-árunum fóru m. a. týsk-
arar, danir og íslendingar undir at gera
royndir við at ísa fiskin umborð á skip-
unum fyri síðan at frysta hann, tá komið
var til lands.

Hetta frættist til Føroya, og menn
fóru undir at kenna møguleikarnar hjá
froyingum at sleppa upp í part á hesum
øki. Mett varð, at hetta kundi verða
loysnin upp á nógvar av teimum trupul-
leikum, fiskivinna okkara var komin í.
Vit, sum í dag liva, vita, at hetta eisini
var tann rætta leiðin at ganga, men hon
eydnaðist tianverri ikki í fyrsta umfari.
Orsøkirnar vóru nógvar, og ofta løgnar,
og skal her út frá ymiskum tilfari verða
roynt at lýsa nakrar av teimum spurn-
ingum, ið stungu seg upp kring royndir-
nar at útflyta frystan fisk úr Føroyum.
Føroyingar høvdu gjørt eitt sindur av at
útflyta feskkan fisk áðrenn hetta mundið.
Tað var gjørt á tann hátt, at skipini vóru
útgjörð við brunnnum, har fiskurin kundi
haldast í livandi líki, og síðani sigldur til
útlendska havn, har hann varð seldur.
Men hetta varð ikki mett sum nøkur góð
loysn, og kom hetta heldur ongantíð at
muna nakað í heildarveði froyinga,
sum var grundað á salt- og klippfisk.

Fólkatalið í Froðbiar sókn

Fólkataling	1801	1845	1870	1890	1901
Øravík	27	63	92	101	73
Trongisvág	42	94	133	159	153
Froðba	53	63	102	132	140
Tvøroyri	—	16	104	258	567
Øll sóknin	122	236	431	650	933
Húsarhald					
Øravík	4	8	13	13	9
Trongisvág	10	13	24	23	25
Froðba	8	11	17	18	20
Tvøroyri	—	2	18	37	83

Yvirlit yvir fólkatalið í Froð- biar sókn (Tvøroyri, Froðba, Trongisvág, Øravík) 1801- 1901.

handsilsvirki á stovn á Tvøroyri, og
komu hesi bæði virkini at eiga stóran lei-
lut í teimum búskaparligu broyting-
unum, ið farnar eru fram í Føroyum sein-
astu hundráð árin.

Beinanvegin varð farið undir at keypa
fiskiskip. Talið vaks í stórum, so um
aldarskiptið høvdu 26 skip, ella 30% av
færoyska flotanum heimstað á Tvøroyri.
Í Vági vóru 10 skip, ella uml. 10% av
flotanum. Tað var ógjørligt at fáa mann-
ing til øll skipini úr oynni, so farast

flokki, men eftir at javnaðarflokkurin
varð stovnaður í 1925, má metast, at
í hesin flokkur og fakfeløgini á Tvøroyri
høvdu eitt sera nært samarbeiði hvørt
við annað. Tó skal nevast at tað eisini
var nært samarbeiði millum hini fak-
feløgini og javnaðarflokkin. T. d. var
Hans Hav streym, sum eitt skifti sat
sum formaður Føroya Fiskimanna-
felags, virkin javnaðarmaður, og nev-
ast kann eisini, at eftir at javnaðar-
flokkurin kom á ting í 1928, varð hann